
IDEOLOŠKI I SOCIJODEMOGRAFSKI PROFILI GLASAČA HRVATSKIH POLITIČKIH STRANAKA: USUSRET STABILNOM POLITIČKOM GRUPIRANJU?

Goran MILAS, Josip BURUŠIĆ
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 324(497.5)"2003":316.346
329(497.5)"2003":316.647
316.647(497.5)"2003":329

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1. 3. 2004.

Rad se bavi analizom profiliranja hrvatske političke scene podjednako na deskriptivnoj i strukturalnoj razini. Iz probabilističkog uzorka od 1248 građana izdvojen je 531 vjerojatni glasač najjačih hrvatskih političkih stranaka (HDZ, SDP, HSS, HNS i HSP); glasači su potom diskriminacijskom analizom uspoređivani s obzirom na zastupane društvene stavove (ideološki profil) i socio-demografska obilježja. Rezultati pokazuju da je povezanost ideoloških i statusnih odrednica s glasačkim namjerama i više od desetljeća nakon uspostavljanja višestranačja u Hrvatskoj razmjerno skromna, što govori u prilog postavci o nestabilnom strukturiranju biračkoga tijela, pri čemu odluka pojedinca u velikoj mjeri počiva na specifičnim, a manje na globalnim stavovima. Stranke se, prema stavovima i društvenim obilježjima karakterističnima za vlastito biračko tijelo, mogu samo ugrubo odijeliti jedne od drugih, poglavito na temelju jedinstvene ideološke dimenzije, kontinuuma konzervativno – liberalno, na čijem se jednom kraju nalaze glasači HDZ-a, HSS-a i HSP-a, a na drugom oni SDP-a i HNS-a.

Goran Milas, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Marulićev trg 19/1, p. p. 277, 10001 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: Goran.Milas@pilar.hr

UVOD

Problemom povezivanja glasačke odluke s različitim psihosocijalnim obilježjima glasača bavila su se mnoga istraživanja – kako u svijetu tako i kod nas. Međutim, unatoč zamašnoj znanstvenoj građi, ni danas o tom pitanju ne vlada suglasnost.

Dosadašnja raspoloživa empirijska građa, prikupljena u svijetu i u nas, upućuje na to da valja lučiti barem tri kategorije sociopsiholoških obilježja povezanih s izbornom odlukom – biološka ili društvena obilježja pojedinca, poput društvenoga statusa i demografskih osobina, dispozicije koje trajnije utječu na dosljednost u nečijem ponašanju, poput širokih društvenih stavova, vrijednosnih orijentacija ili zaokružene ideologije, i specifični stavovi o pojedinom političkom problemu koji se javljaju kao reakcija na poseban splet vanjskih okolnosti (Milas i sur., 2004.). Iako su novija istraživanja provedena u nas upozorila na posebnu važnost upravo potonjih (Milas, 2000.; Milas i sur., 2004.), većina teorija zainteresirana je za utvrđivanje povezanosti ponašanja i razmjerno postojanih obilježja pojedinca, što omogućuje bolje i preciznije predviđanje glasačkoga ponašanja, pružajući istodobno osnovu za stabilno političko strukturiranje biračkoga tijela.

U jednoj od temeljnih znanstvenih studija, pionirskom pothvatu istraživanja ponašanja glasača (Campbell i sur., 1960.), postavljena je hipoteza kako se glasači, skromno upoznati i ideološki neuki, uvelike služe stranačkom identifikacijom kao smjernicom za usvajanje stavova i biračkog opredjeljenja koja će ih lišiti potrebe za boljim promišljanjem i vaganjem odluka. Pretpostavka je uglavnom potvrđena u istraživanjima američkih predsjedničkih izbora (Holm i Robinson, 1978.), ali uvelike osporena od autora zaokupljenih europskom političkom scenom (Inglehart i Klingemann, 1976.), koji su zastupali stajalište kako bi stranačka identifikacija u mnogim zemljama trebala ustupiti mjesto ideološkim odrednicama na dimenziji lijevo – desno. O relativnom utjecaju stranačke identifikacije i ideološkog opredjeljenja u znanstvenim se krugovima još uvijek vode polemike, u kojima strana koja zagovara primarnost ideološke dimenzije (Percheron, 1977.; Lancaster i Lewis-Beck, 1986.; Fleury i Lewis-Beck, 1993.) nimalo ne zaostaje za onom koja brani suprotno stajalište (Converse i Pierce, 1986., 1993.).

Odrednica koja je zarana prepoznata kao generator dosljednosti glasačkoga ponašanja i stoga često izučavana jest društveni status (Lazarsfeld i sur., 1948.). Povezanost statusa i biračkog opredjeljenja potvrdila su i sva kasnija istraživanja, podjednako ona provedena u inozemstvu i ona u Hrvatskoj (Grdešić, 1991.; Rimac, 1992.; Bulat i Štrelov, 1995.), a razloge te povezanosti nije teško objasniti. Prema Lipsetu (1960.), političke stranke i njihovo međusobno sučeljavanje predstavljaju svojevrsan prijevod klasne borbe na demokratski jezik, pri čemu pojedine stranke zastupaju interese različitih društvenih grupa. No dosljednost izbora nipošto nije zajamčena društvenim statusom ili klasom kojoj osoba pripada. Povezanost između društvenoga položaja i glasačke naklonosti utvrđena

u većini istraživanja razmjerno je niska, što uvelike ograničuje moć predviđanja političkog opredjeljenja na temelju statusa.

O ograničenom utjecaju podjednako ideoloških i statusnih odrednica svjedoči i novije istraživanje o stranačkoj (ne) dosljednosti (Milas, 2000.), koje je pokazalo da se birači ponašaju razmjerno nedosljedno, mijenjajući od izbora do izbora ne samo stranku nego i ideološku grupaciju kojoj namjeravaju pokloniti povjerenje. Glasači tako iskazuju podjednako stranačku i ideološku nedosljednost. Odljev birača iz stranke u stranku većim se dijelom, kako je pokazalo istraživanje, ne odvija na temelju podudaranja društvenoga statusa s programskim usmjerenjem stranke, već poglavito stavom prema trenutačnoj vlasti.

Pregled domaćih i inozemnih radova uglavnom upućuje na ograničenu povezanost stabilnih obilježja pojedinca kakve su ideologija i društveni status i izbornog opredjeljivanja. Birači se u konačnoj odluci mogu rukovoditi i posve specifičnim stavovima o nekom političkom pitanju ili sveukupnim stavom spram pojedine stranke ili vlasti. S obzirom na to da ne predstavljaju odraz trajnijih društvenih obilježja ni psihičkih dispozicija, takve bismo odrednice mogli nazvati akcidentalnima i povezati s izbornim utjecajima koje autori antologijske Michigenske studije (Campbell i sur., 1960.) svrstavaju u kategoriju kratkoročnih ili konjunkturnih. Ovamo ulaze opažena spremnost stranke da riješi trenutačno goruće društvene probleme, propaganda i način vođenja predizborne kampanje, osobine ličnosti stranačkih vođa i slični razlozi koji mogu privući neodlučne ili slabo upoznate birače. U slučaju predsjedničkih izbora dio autora drži da se biračko tijelo češće oslanja na lakše uočljive umjesto na bitne razlike među kandidatima (Jevis, 1993.; Popkin, 1993.), čemu u prilog govore i domaća istraživanja (Lamza Posavec i Milas, 2000.).

Predočena istraživačka građa o povezanosti glasačke odluke i psihosocijalnih obilježja nameće neka ozbiljna pitanja kad je riječ o domaćoj političkoj sceni. Čini se da je u Hrvatskoj važnost stabilnih odrednica glasačkog opredjeljenja, poput ideologije ili društvenog statusa, često sekundarna, dok su u prvom planu trenutačni stavovi. Može se nagađati o faktorima koji umanjuju važnost globalnih odrednica (Milas i sur., 2004.), ali neprijeporno je da među njima važno mjesto zauzimaju ideološka nedosljednost i skromna obaviještenost većine građana (Milas i Rimac, 1994.) te, još uvijek prisutna, nedovoljna profiliranost političkih stranaka. Sazrijevanje hrvatske stranačke scene sa svim obilježjima strukturiranja političkoga tržišta trebalo bi, sukladno takvu nagađanju, biti praćeno i porastom važnosti ideoloških i statusnih odrednica

u odnosu na manje stabilne i specifične stavove i motive. Drugo važno pitanje koje traži odgovor jest restrukturiranje biračkoga tijela pojedinih stranaka. Naime, manevarski prostor većine stranaka razmjerno je širok i dopušta kolebanja koja su usporediva s marketinškim prilagođavanjem proizvoda potrebama potrošača. K tome, dinamizam političke scene na kojoj jedne stranke slabe, druge jačaju, treće se gasi i potpuno nestaju, a četvrte rađaju, podrazumijeva stalne preraspodjele biračkoga tijela u kojima se, barem u nekoj mjeri, mijenjaju i ideološki profili glasačke baze pojedine stranke.

Problemu ideološke i sociodemografske profiliranosti glasača pristupamo stoga dvorazinskom analizom, strukturalnom i deskriptivnom, baveći se podjednako pitanjem važnosti pojedinih psihosocijalnih obilježja za predviđanje biračkoga ponašanja i opisom izbornoga tijela svake stranke. Vrijeme proteklo od prvih višestranačkih izbora i uspostavljanja demokracije u Hrvatskoj, ali i više od desetljeća istraživačkoga rada i građe o izbornom ponašanju, čine razložnim postavljanje pitanja o mijenjanju udjela važnosti pojedinih odrednica glasačkoga ponašanja.

Problemi na koje nastojimo odgovoriti istraživanjem jesu: u kojoj je mjeri izborna odluka hrvatskih birača odraz koherentne ideologije ili društvenoga statusa i mogu li se unutar razdoblja u kojem se pratio odnos tih dviju skupina varijabli i biračkih namjera iscrtati stanovita zamjetljiva globalna kretanja, poput slabljenja ili jačanja njihova utjecaja. Racionalno biračko ponašanje koje počiva na trajnoj ideologiji umjesto na trenutačnoj sklonosti, moglo bi se, prema našem mišljenju, uzeti kao razmjerno dobar pokazatelj zrelosti demokratskih procesa i političkog osvješćivanja javnosti.

METODA

Ispitanici

Studija se temelji na podacima prikupljenima istraživanjima javnoga mnijenja Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar u studenom 2003. godine (Lamza Posavec i sur., 2003.). Istraživanje je provedeno na probabilistički izabranom, višestapno stratificiranom uzorku punoljetnoga stanovništva Hrvatske. Ostvareni je uzorak obuhvatio 1248 ispitanika iz 93 naselja. U diskriminacijskoj analizi izdvojen je poduzorak 531 vjerojatnoga glasača neke od najjačih hrvatskih političkih stranaka (HDZ, SDP, HSS, HNS i HSP).

Operacionalizacija istraživačkih varijabli

Kao pokazatelj stranačke naklonosti upotrijebljeno je pitanje o namjeri glasovanja u trenutku provođenja istraživanja. Osobe koje su se izjasnile da bi vjerojatno u trenutku provo-

đenja istraživanja glasale za neku stranku identificirane su kao njezini vjerojatni glasači. Iako takva varijabla nipošto ne posjeduje vremensku stabilnost (Milas, 2000.), najbolji je pokazatelj trenutne stranačke opredijeljenosti.

Kako bismo dobili zaokruženu sliku o ideološkom profilu pojedinca, primijenili smo Ljestvicu ključnih društvenih pitanja (Milas, 1998., 2004.), sačinjenu na temelju Wilsonove i Pattersonove (1968.) metode uključivanja pojmova umjesto tvrdnji kao podražajnih čestica. Time se izbjegava zasićenost podražajnim kontekstom, koja zamagljuje stvarne stavove o procjenjivanom podražaju. Osim mjera religioznosti, etnocentrizma i stava prema seksualnosti, koje je posjedovala u početku, ljestvica je dopunjena mjerama ekonomskoga radikalizma i tehnološkoga modernizma koji se nisu izdvojili u zasebne faktorske dimenzije u prvotnoj inačici (Milas, 1998.), ali su kasnije zbog važnosti pridodani (Milas i Žakić Milas, 2003.). Svaka od pet ljestvica zastupljena je s tri čestice, kojima se od ispitanika traži da iskažu podršku ili protivljenje pojedinim društveno relevantnim pojmovima na trostupanj-skoj skali. Uz Ljestvicu ključnih društvenih pitanja, u istraživanje je, kao dodatna mjera ideološke pozicije, uključena i samoidentifikacija ispitanika na kontinuumu lijevo – desno u rasponu od deset stupnjeva. Neka su istraživanja upozorila na izrazito visoku korelaciju takve varijable i biračke odluke (Fleury i Lewis-Beck, 1993.), ali je upitno jesu li građani zemlje s nevelikom demokratskom tradicijom – kakva je Hrvatska – doista dovoljno upoznati s ideološkim pitanjima da takva samoidentifikacija pruži smislene rezultate. I drugi autori upozoravaju na oprez u primjeni takve vrste samoidentifikacije (Holm i Robinson, 1978.; Converse i Pierce, 1993.), navodeći kako je upitno poklapa li se pojedinčeva predodžba o tome što je to "lijevo" ili "desno", odnosno "konzervativno" i "liberalno", s društveno definiranim modelom. Takvom stavu većim dijelom u prilog govori i Rimčevo istraživanje (1998.), u kojem je zabilježena tek slaba do umjerena povezanost između ovakve vrste samoidentifikacije i religioznosti. Zbog upitne korespondencije stvarno zastupanih stavova i ideološke samoidentifikacije, može se očekivati da će isti rezultat na skali označavati mnogo različitih stajališta. Zbog bojazni da takva varijabla sama za sebe neće biti valjan pokazatelj nečije ideološke pozicije, uključili smo je tek kao jedan od indikatora, koji smo u istraživanju naumili dodatno provjeriti.

U istraživanje su uvršteni i sociodemografski pokazatelji – spol, dob, naobrazba i prosječni prihod po članu kućanstva – kao razmjerno stabilni indikatori društvenoga položaja, u većini istraživanja postojano povezani s varijablom stranačke naklonosti (Grdešić, 1991.; Rimac, 1992.; Bulat i Štrelov, 1995.).

Postupak

Prikupljanje podataka obavljeno je primjenom metode anketiranja izravnim razgovorima u kućanstvima, što su ga obavili stručno osposobljeni terenski suradnici. Uz teme obrađene u radu, upitnikom je zastupljen i cijeli niz drugih tematskih blokova, tako da je razgovor s ispitanikom u prosjeku trajao pedesetak minuta.

Obradba podataka

Statistička analiza provedena je na univarijantnoj i multivarijantnoj razini. Skupine vjerojatnih glasača najjačih hrvatskih političkih stranaka uspoređene su s obzirom na sociodemografske i ideološke pokazatelje, pri čemu je upotrijebljena diskriminacijska analiza i u sklopu nje ANOVA. U analizu su uključene samo stranke s više od 50 vjerojatnih glasača u uzorku (HDZ – 284, SDP – 189, HSS – 93, HNS – 92 i HSP – 59), jer bi u protivnom prosječne vrijednosti i na njima temeljeni zaključci bili previše opterećeni pogreškom.

REZULTATI

Prije zalaženja u pitanje odnosa između ideoloških i biračkih sklonosti, valjalo je iznova provjeriti psihometrijsku upotrebljivost primijenjenoga mjernog instrumenta – Ljestvice ključnih društvenih pitanja. Iako je ovaj instrument prošao višekratnu provjeru (Milas, 1998., 2004.; Milas i Žakić Milas, 2003.), treba napomenuti da se radilo o prigodnim uzorcima gimnazijalaca i studenata, dakle nipošto tipičnom reprezentantu hrvatskoga stanovništva. K tome, ljestvice su u tim prigodama korištene u nešto duljem, peteročestičnom obliku, što je uzeto zajedno moglo rezultirati nešto povoljnijim mjernim svojstvima.

☞ TABLICA 1
Unutarnja
konzistencija skraćenih
(tročestičnih)
podljestvica ključnih
društvenih pitanja

Podljestvica	Broj ispitanika	Cronbachov α
Religioznost	1248	0,86
Seksualna permisivnost	1248	0,80
Etnocentrizam	1248	0,82
Tehnološki modernizam	1248	0,83
Ekonomski radikalizam	1248	0,58

Rezultati dobiveni primjenom instrumenta na probablističkom uzorku hrvatskih građana upućuju na to da sve ljestvice, osim one ekonomskoga radikalizma, posjeduju zadovoljavajuću pouzdanost tipa unutarnje konzistencije, osobito uzimajući u obzir njihovu kratkoću (samo po tri čestice). Odatle slijedi da su korelacije s drugim varijablama vjerojatno vjeran odraz povezanosti što je s njima dijele konstrukti predstavljeni ljestvicama, donekle s iznimkom ekonomskoga radikalizma, kod kojeg se, zbog niske pouzdanosti, može očekivati podcjenjivanje stvarne povezanosti.

	Lijevo- -desno	Religioznost	Seksualna permisivnost	Etnocentrizam	Tehnološki modernizam	Ekonomski radikalizam
Lijevo-desno	1,00	0,11**	-0,09**	0,11**	-0,02	0,00
Religioznost		1,00	-0,23**	0,00	-0,03	0,12**
Seksualna permisivnost			1,00	-0,20**	0,30**	0,02
Etnocentrizam				1,00	-0,25**	-0,23**
Tehnološki modernizam					1,00	0,19**
Ekonomski radikalizam						1,00

** značajno uz $p < 0,01$

TABLETA 2
Međusobne korelacije upotrijebljenih mjera ideologije: samopozicioniranja na dimenziji lijevo – desno i podljestvica ključnih društvenih pitanja

Izračunane korelacije upućuju na dva zaključka. Prema očekivanju, podljestvice koje pokrivaju različite široke dimenzije društvenih stavova, čineći zajedno osnovicu ideološkoga svjetonazora, nalaze se u razmjerno niskim međusobnim korelacijama, što znači da predstavljaju uvelike neovisne konstrukte. Najviše korelacije između dviju podljestvica ne prelaze 0,30, odnosno 9% zajedničke varijance, što je posve prihvatljivo i opravdava njihovu istodobnu uporabu, bez bojazni od informacijske redundancije. Drugi zaključak koji se daje izvesti na temelju korelacija jest da varijabla samopozicioniranja na dimenziji lijevo – desno mjeri nešto što je uglavnom neovisno o stvarnoj ideološkoj poziciji pojedinca mjerenoj zagovaranim društvenim stavovima. Takav podatak uvelike osporava valjanost ovom pokazatelju, problematizirajući njegovu vrijednost i uopće mogućnost tumačenja u istraživanjima u kojima je upotrijebljen kao varijabla. Valja ipak napomenuti da Rimčevo istraživanje (1998.) upućuje na nešto višu korelaciju ove dimenzije s religioznošću (0,26), što je moguća posljedica upotrebe drugih pokazatelja religioznosti ili jednostavno pogreške uzorkovanja.

TABLETA 3
Aritmetičke sredine, standardne devijacije i značajnost razlike izdvojenih varijabli društvenoga statusa i ideološkoga svjetonazora na skupinama vjerojatnih glasača pojedinih stranaka

	HDZ (N=284)		HNS (N=92)		HSS (N=93)		HSP (N=59)		SDP (N=189)		F	Značajnost uz $p < 0,05$
	X	sd	X	sd	X	sd	X	sd	X	sd		
Navršenih godina	49,6	17,3	46,7	15,1	47,8	16,1	42,0	15,6	47,8	17,0	3,06	značajno
Spol*	1,5	0,5	1,6	0,5	1,6	0,5	1,6	0,5	1,6	0,5	1,89	nije značajno
Naobrazba**	5,0	1,5	6,0	1,5	5,8	1,6	5,4	1,5	5,8	1,5	15,77	značajno
Visina prihoda**	3,6	1,7	4,1	1,7	4,2	1,7	3,7	1,8	4,2	1,7	7,08	značajno
Lijevo-desno	7,3	6,0	5,4	9,9	4,1	1,6	6,5	2,5	4,1	5,3	9,51	značajno
Religioznost	8,7	1,0	7,6	1,7	7,0	1,6	8,2	1,4	7,0	2,2	33,30	značajno
Seksualna permisivnost	5,9	2,3	7,2	1,8	7,0	2,3	6,5	2,1	7,0	1,8	11,90	značajno
Etnocentrizam	3,7	1,4	3,4	1,0	3,3	1,3	3,7	1,6	3,3	0,8	4,97	značajno
Tehnološki modernizam	8,7	1,0	8,8	0,7	8,7	1,0	8,7	1,0	8,7	0,9	1,29	nije značajno
Ekonomski radikalizam	8,5	1,2	8,3	1,0	8,4	0,9	8,5	1,0	8,4	1,0	0,96	nije značajno

* 1 – muški, 2 – ženski; ** kategorizirane ordinalne varijable

i neočekivanu homogenost oko nekih pitanja. Od sociodemografskih varijabli razlikovnu vrijednost posjeduju naobrazba, visina prihoda i dob, dok se spol ne pokazuje vrijednim u razvrstavanju skupina stranačkih poklonika. Najveću povezanost sa stranačkim izborom ima naobrazba, dok je diskriminacijska sposobnost ostalih sociodemografskih varijabli razmjerno skromna. U prosjeku, najvišu naobrazbu imaju vjerojatni glasači HNS-a, dok su HDZ-ovi poklonici prosječno najoskudnijeg obrazovanja. Visina prihoda u prosjeku je nešto viša za skupine građana naklonjenih SDP-u, HSS-u i HNS-u, u odnosu na prosječno manje imućne potencijalne birače HSP-a i HDZ-a. Starosne razlike najočitiije su u usporedbi nešto starijega HDZ-ova biračkoga tijela i nešto mlađega HSP-ova.

Među pokazateljima ideoloških uvjerenja najveću razlikovnu vrijednost mjerenu F-omjerom posjeduje religioznost, potom seksualna permisivnost, samoidentifikacija na dimenziji lijevo – desno te, u vrlo ograničenoj mjeri, etnocentrizam. Preostale dvije varijable društvenih stavova – tehnološki modernizam i ekonomski radikalizam – ne razlikuju birače najpopularnijih hrvatskih političkih stranaka, što, osobito kad je u pitanju potonja, djeluje zbunjujuće. Naime, riječ je o ljestvici koja okuplja probleme što u pravilu predstavljaju ozbiljan predmet prijepora lijevih i desnih stranaka, zaštiti radničkih prava i smanjivanju socijalne nejednakosti. Za vjerojatne glasače HDZ-a više su nego za ostale skupine karakteristična religiozna uvjerenja i protivljenje seksualnoj popustljivosti. Oni se, nadalje, u odnosu na ostale opisuju više "desno" politički orijentiranima i posjeduju nešto više etnocentrizma od poklonika drugih stranaka. Ni ti, kao ni drugi ovom prilikom dobiveni nalazi, baš i ne iznenađuju i uglavnom predstavljaju potvrdu ranijih spoznaja o hrvatskom političkom prostoru (Milas, 1992.; Grdešić, 1991.; Rimal, 1992.; Bulat i Štrelov, 1995.; Milas i Rihtar, 1997.).

Iako ovi podaci o učinkovitosti izdvojenih varijabli u razlikovanju skupina vjerojatnih glasača pojedinih stranaka imaju stanovito značenje, oni ne nude nužno stvarnu sliku izučavanog odnosa niti je ocrtavaju u svoj njezinoj složenosti. Međuodnos većega broja varijabli potrebno je, zbog njihovih odnosa i interakcije, sagledati multivarijatno, za što smo se, ovom prilikom, poslužili diskriminacijskom analizom. Pritom smo provjerili koliku snagu razlikovanja vjerojatnih glasača pojedinih stranaka posjeduju izdvojeni pokazatelji ideologije, društvenoga položaja i, konačno, oba skupa uzeta zajedno.

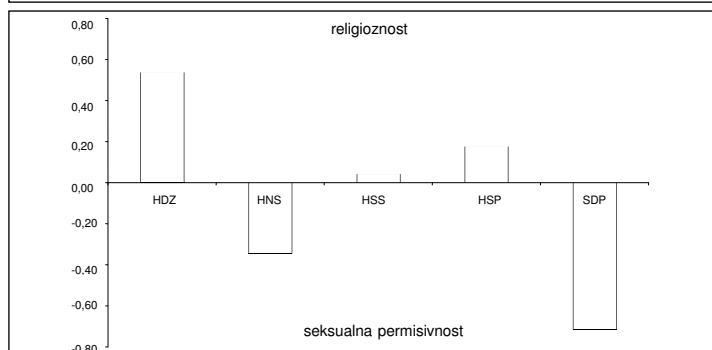
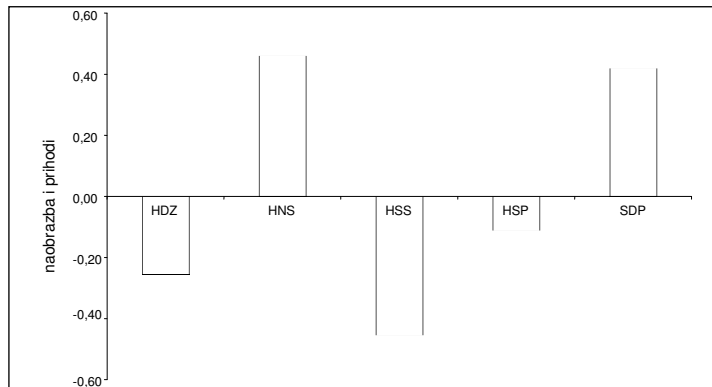
Naziv diskriminacijske funkcije	Samo sociodemografski pokazatelji	Samo pokazatelji ideološke pozicije	Sociodemografski i ideološki pokazatelji zajedno	
			DF1	DF2
Korelacije s diskriminacijskim funkcijama (matrica strukture)				
Religioznost		0,83	-0,72	0,30
Seksualna permisivnost		-0,46	0,42	0,16
Tehnološki modernizam		0,00	0,02	0,35
Etnocentrizam		0,29	-0,27	-0,20
Ekonomski radikalizam		0,10	-0,09	-0,06
Lijevo-desno		0,42	-0,34	0,46
Naobrazba	0,82		0,46	0,41
Dob	-0,04		-0,06	0,29
Visina prihoda	0,55		0,30	0,32
Spol	0,25		0,16	-0,01
Centroidi skupina vjerojatnih glasača				
HDZ	-0,26	0,54	-0,58	0,14
HNS	0,46	-0,34	0,53	0,27
HSS	-0,45	0,04	-0,26	-0,54
HSP	-0,11	0,18	-0,21	-0,13
SDP	0,42	-0,72	0,80	-0,03
kanonička korelacija	0,34	0,46	0,51	0,23
značajnost	0,00	0,00	0,00	0,00
objašnjena varijanca	0,11	0,21	0,26	0,05
postotak ispravno klasificiranih slučajeva	30,1	39,7		40,0

* u tablici su predočene samo statistički značajne diskriminacijske funkcije

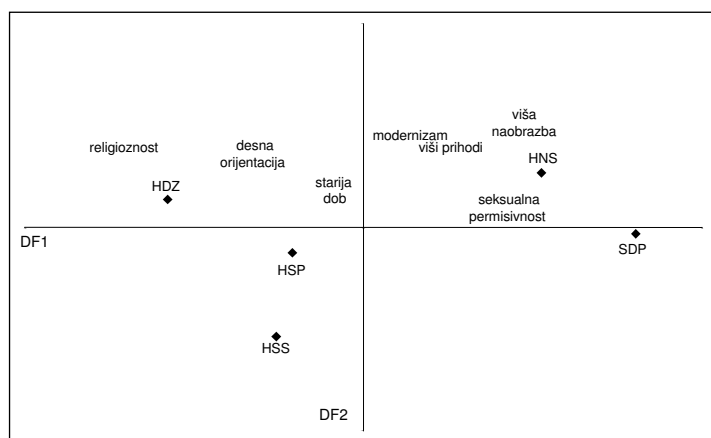
TABLICA 4
Mogućnost razlikovanja skupina vjerojatnih glasača pojedinih političkih stranaka: rezultati diskriminacijskih analiza* (N=531)

SLIKA 1
Prosječne vrijednosti skupina vjerojatnih glasača na diskriminacijskoj dimenziji opisanoj sociodemografskim pokazateljima

SLIKA 2
Prosječne vrijednosti skupina vjerojatnih glasača na diskriminacijskoj dimenziji opisanoj ideolojskim pokazateljima

➤ SLIKA 3
 Centroidi skupina
 vjerojatnih glasača u
 prostoru opisanom
 sociodemografskim i
 ideologijskim
 pokazateljima

Provedena diskriminacijska analiza opravdava nekoliko općih tvrdnji i zaključaka. Na temelju usporedbe zasebne učinkovitosti upotrijebljenih pokazatelja u razvrstavanju pojedinaca u pripadajuće grupe, ovom prilikom upotrijebljeni sociodemografski podaci imaju vrlo skromne mogućnosti. Kad se služimo samo ideologijskim varijablama, postotak ispravno razvrstanih slučajeva iznosi 39,7, dok se pridodavanjem sociodemografskih podataka tek neznatno popravlja (40). I za taj skromni pomak zaslužna je uglavnom tek jedna varijabla – naobrazba. Poklonike različitih društvenih stavova najviše razlikuje religioznost, seksualna permisivnost i samoidentifikacija na dimenziji lijevo-desno, dok ostale ovom prilikom upotrijebljene varijable nemaju u tome odveć veliko ili uopće bilo kakvo značenje. Ukupno uzevši, visina kanoničkih korelacija i uspješnost razvrstavanja upućuje na razmjerno skromnu uvjetovanost biračkog opredjeljenja stabilnim čimbenicima vezanima za ideološku poziciju i društveni položaj. Nasumičnim razvrstavanjem postigli bismo 20% uspješnih klasifikacija, a 40% – koliko nam omogućuje upotreba ideologijskih pokazatelja – čini se ipak kao oskudan dobitak. Usporedimo li varijancu razlikovanja grupa objašnjenu pojedinim skupinama pokazatelja (kvadrirane kanoničke korelacije), možemo ustanoviti da je sociodemografskim varijablama objašnjeno tek oko 12%, ljestvicama društvenih stavova 21%, a objema uzetima zajedno 31%, pri čemu se zadnji podatak odnosi na zbroj dviju statistički značajnih diskriminacijskih funkcija. Prema tome, u najboljem slučaju, gotovo 70% varijance stranačkog izbora ostaje neobjašnjeno, što upućuje na ograničenu vrijednost stabilnih dispozicijskih i društvenih indikatora u pokušaju predviđanja izbornih namjera. Za usporedbu, opći i specifični stavovi o vlasti u jednom su od nedavnih istraživanja provedenih u Hrvatskoj objasnili više od 60% varijance razlikovanja (Milas, 2000.).

Ideološki i demografski profili ovom prilikom analiziranih hrvatskih političkih stranaka počivaju uglavnom na tri- ma varijablama: religioznosti, seksualnoj permisivnosti i naobrazbi. Nešto manju razlikovnu vrijednost posjeduje samopozicioniranje na dimenziji lijevo-desno i dob. Vjerojatnim glasačima HDZ-a svojstvena je niža naobrazba, veća religioznost i odbacivanje seksualne permisivnosti, dok je za poklonike HNS-a i SDP-a karakteristično upravo suprotno. Osobe koje namjeravaju glasati za HSP i HSS su, prema stavovima i društvenom statusu, mnogo bliži HDZ-u, ali su u prosjeku nešto mlađi.

RASPRAVA I ZAKLJUČCI

Provedeno istraživanje jasno pokazuje da je važnost trajnih odrednica biračkoga ponašanja i nadalje skromna te da je tek u manjoj mjeri povezana s glasačkom namjerom. Na oba skupa varijabli leži tek nešto više od 30% izborne odluke, što prosudbe utemeljene samo na njima lišava potrebne preciznosti. Pritom je važnost zagovaranih društvenih stavova, odnosno ideološke pozicije pojedinca, ipak, kako se čini, mnogo važnija od društvenoga statusa i odgovorna je za mnogo veću proporciju varijance glasačkog izbora. Dakako, pri takvu zaključku treba sačuvati rezervu, jer dok je ideologija u istraživanju zastupljena zadovoljavajućim brojem pokazatelja, društveni status to nipošto nije i možda bi uključivanje varijabli poput provenijencije, roditeljskoga statusa, posjedovanja i sl. uočeni odnos donekle promijenilo. Ni u tom slučaju, međutim, ne bi trebalo očekivati drastične promjene, jer je u ranijem istraživanju (Milas, 2000.), u kojem je društveni status predstavljen mnogo iscrpnijim popisom varijabli, diskriminacijska funkcija glasača različitih stranaka bila opisana kanoničkom korelacijom u visini od 0,36, što upućuje na približno 13% objašnjene varijance, dakle ne mnogo više nego ovom prilikom. Valja također dodatno razmotriti problem redundancije pokazatelja, jer je očito da su mjere društvenoga statusa i zastupanih društvenih stavova (ideologije) međusobno korelirane. Netko se zbog toga može zapitati koja je od varijabli suvišna u jednadžbi, ako je riječ o uzročno-posljedičnom odnosu. S obzirom na to da je riječ o korelaciji, s podjednakim pravom možemo kao uzrok pojmiti društveni status (npr. netko će zbog zaštite vlastitoga visokog društvenog položaja usvajati konzervativne stavove), ideologiju (npr. netko postiže viši društveni status jer iskazuje društveno prihvatljive stavove) ili neku treću varijablu koja je povezana s objema (npr. društveni status ili ideologija roditelja, politička socijalizacija ili slično).

Iscrtavanje ideološkoga profila hrvatskih političkih stranaka na temelju stavova što ih zagovaraju njihovi glasači jest,

kako pokazuju rezultati, jedva moguće. Uzeti zasebno, stavovi objašnjavaju tek 21% izborne odluke. Jedini okvir za usporedbu jest ranije istraživanje Milasa i Rihtara (1997.), u kojem se o utjecaju ideologije sudilo na temelju ponešto drukčijega mjernog instrumenta, no došlo se do sličnih zaključaka. Prva diskriminacijska funkcija objasnila je tada nešto više od 18% varijance glasačkih namjera, a dvije značajne funkcije uzete zajedno manje od 22%. Kojoj god se procjeni priklonili, nemamo pravo na zaključak kako se utjecaj ideologije na glasačku odluku iole mijenjao u 11 godina, koliko dijeli jedno prikupljanje podataka od drugoga. Štoviše, uzimajući u obzir različitost instrumenata i političke scene s koje su u međuvremenu iščezle neke političke stranke, a druge se pojavile, dvije su procjene nevjerovatno bliske.

Provedene analize u većoj mjeri opravdavaju tvrdnju kako su birači hrvatskih stranaka, izdvojeni radi analize, homogena skupina, odnosno uvelike ideološki neprofilirani, nego ulaženje u pomnije raščlanjivanje utvrđenih razlika. Ipak, ponovimo da se, slično kao i u ranijim istraživanjima (Milas i Rihtar, 1997.), naziru grubi profili stranaka uglavnom svodljivi tek na jednu razlikovnu dimenziju – kontinuum, koji opisuje konzervativne stavove nasuprot liberalnima. Veću konzervativnost, koja se očituje u snažnijoj religioznosti i odbacivanju seksualne permisivnosti, iskazuju birači HDZ-a, HSP-a i HSS-a, dok je liberalan svjetonazor u većoj mjeri svojstven biračima HNS-a i SDP-a. Donekle neočekivano, stavovi o ekonomskim pitanjima i socijalnoj jednakosti, koja predstavljaju tradicionalno razlikovanje stranaka u zapadnim demokracijama (Knutsen, 1995.) čineći temelj dimenzije lijevo – desno, nisu se, u ovom slučaju, pokazali važnima u razlikovanju glasača izdvojenih stranaka.

Zaključimo stoga da je Hrvatska zasad još daleko od stabilnoga političkog razvrstavanja u kojem će ideološka pozicija biti glavni kriterij glasačke odluke. Takav zaključak ipak traži i malu dozu rezerve, jer se novija istraživanja biračkoga ponašanja (Knutsen, 1995.) bave vrijednosnim usmjerenjima kao prediktorskim varijablama, nalazeći stanovite dokaze za porast važnosti postmaterijalističkih vrijednosti u odnosu na tradicionalno dominantne i ovom prilikom zastupljene religijsko-sekularne i lijevo-desno materijalističke vrijednosti. Sve ipak upućuje na to da, kad se govori o dominantnim razdjelnicama u hrvatskoj politici, prevladavaju razlike na dimenziji religiozno – sekularno kao temeljne odrednice "stare politike", s tek nagovještajima ekonomskih razlikovanja na dimenziji lijevo – desno, svojstvenih industrijskom društvu. Vrijednosti postindustrijskoga društva u takvim okolnostima vjerojatno nisu snažnije prisutne kao korisni prediktori biračkog izbora.

Umjesto trajnijih vrijednosnih ili ideoloških usmjerenja, u izgrađivanju pozicije među biračima veću važnost imaju trenutačni i kratkoročni utjecaji. Iako je teško suditi što najviše utječe na birače, iz ranijih se istraživanja može zaključiti kako je, primjerice, trenutačno mišljenje o vlasti koje odražava takve kratkoročne utjecaje naglašeno povezano s namjerom glasanja za određenu stranku (Milas, 1998., 2000.). Rezultati, koji upućuju na to da hrvatski glasači ne pridaju preveliku važnost ideologiji u izbornoj odluci, vjerojatno, uz ostalo, upućuju na izraženost društvenih problema čije rješavanje nije povezano s ideološkom orijentacijom, nego s umješnosti i kompetencijom vladajuće garniture. Je li za to odgovorna ideološka fleksibilnost hrvatskih političkih stranaka ili društveni trenutak bremenit problemima koji nadilaze odlučivanje prema ideološkoj matrici, ostaje tek da se vidi.

LITERATURA

- Bell, D. (1960.), *The end of ideology*. Glencoe, IL: Free press.
- Bulat, N. i Štrelov, D. (1995.), Neke determinante izbornog ponašanja građana na izborima 1992. godine. U: S. Vrcan, D. Lalić, Z. Pokrovac, N. Bulat i D. Štrelov. *Pohod na glasače: Izbori u Hrvatskoj 1990.-1993*. Split: Puls.
- Campbell, A., Converse, P. E., Miller, W. E. i Stokes, D. E. (1960.), *The American Voter*. New York: Wiley.
- Converse, P. E. (1970.), Attitudes and non-attitudes: Continuation of a dialogue. U: E. R. Tuft (ur.), *The quantitative analysis of social problems*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Converse, P. E. (1975.), Public opinion and voting behavior. U: F. I. Greenstein i N. W. Polsby (ur.), *Handbook of Political Science* (str. 75-170). Reading: Addison-Wesley.
- Converse, P. E. (1980.), Rejoinder to Judd and Milburn. *American Sociological Review*, 45, 644-646.
- Converse, P. E. i Pierce, R. (1986.), *Political representation in France*. Cambridge: Belknap-Harvard University Press.
- Converse, P. E. i Pierce, R. (1993.), Comment on Fleury and Lewis-Beck: Anchoring the French voter: ideology versus party. *Journal of Politics*, 55, 1110-1117.
- Edelman, M. (1971.), *Politics as symbolic action, mass arousal and quiescence*. Chicago: Markham.
- Eysenck, H. J. (1954.), *The psychology of politics*. New York: Praeger.
- Eysenck, H. J. (1971.), Social attitudes and social class. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 10, 210-212.
- Fiorina, M. P. (1981.), *Retrospective voting in American national elections*. New Haven: Yale University Press.
- Fleury, C. J. i Lewis-Beck, M. S. (1993.), Anchoring the French voter: ideology versus party. *The Journal of Politics*, 55, 1100-1109.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 347-362

MILAS, G., BURUŠIĆ, J.:
IDEOLOŠKI...

Grdešić, I. (1991.), Izbori u Hrvatskoj: Birači, vrednovanja, preferencije. U: I. Grdešić, M. Kasapović, I. Šiber i N. Zakošek. *Hrvatska u izborima 90*. Zagreb: Naprijed.

Holm, J. D. i Robinson, J. P. (1978.), Ideological identification and the American voter. *Public Opinion Quarterly*, 42, 235-246.

Inglehart, R. i Klingemann, H. D. (1976.), Party identification, ideological preference and the left right dimension among Western mass publics. U: I. Budge, I. Crewe i D. Farlie (ur.), *Identification and Beyond: Representations of voting and party competition*. London: Wiley.

Jennings, M. K. i Niemi, R. G. (1981.), *Generations and politics: A panel study of young adults and their parents*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Jevis, R. (1993.), The drunkard's search. U: S. Iyengar i W. J. McGuire. *Explorations in Political Psychology* (str. 338-359). Durham: Duke University Press.

Knutsen, O. (1988.), The impact of structural and ideological party cleavages in Western European democracies: a comparative empirical analysis. *British Journal of Political Science*, 18, 323-352.

Knutsen, O. (1995.), Party choice. U: J. W. van Deth i E. Scarbrough. *The Impact of Values* (str. 461-491). Oxford: Oxford University Press.

Lamza Posavec, V. (1995.), *Javno mnijenje: Teorije i istraživanje*. Zagreb: Alinea.

Lamza Posavec, V. i Milas, G. (2000.), Glavne motivacijske odrednice glasovanja na predsjedničkim izborima 2000. godine. *Društvena istraživanja*, 9, 581-599.

Lamza Posavec, V., Ferić, I. i Rihtar, S. (2003.), *Javno mnijenje Hrvatske: Izbori za Hrvatski sabor 2003*. Zagreb: Institut Pilar.

Lancaster, T. D. i Lewis-Beck, M. S. (1986.), The Spanish voter: tradition, economics, ideology. *The Journal of Politics*, 48, 648-674.

Lazarsfeld, P. F., Berelson, B. i Gaudet, H. (1948.), *The people's choice*. New York: Columbia University Press.

Lipset, S. M. (1960.), *Political man*. New York: Doubleday & Company.

Milas, G. (1992.), Mišljenje javnosti o hrvatskim političarima i političkim strankama kao pokazatelj dimenzionalnosti i prirode hrvatskog političkog prostora. *Društvena istraživanja*, 1, 245-264.

Milas, G. (1998.), *Korelacijska i eksperimentalna studija odnosa temeljnih dimenzija društvenih stavova, ličnosti i društvene poželjnosti*. Doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet.

Milas, G. (2000.), Razlozi nedosljednosti: tko i zašto mijenja glasačku odluku? *Društvena istraživanja*, 9, 473-496.

Milas, G. (2004.), *Ličnost i društveni stavovi*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Milas, G. i Rihtar, S. (1997.), Ideološke odrednice stranačke naklonosti i namjere glasovanja. *Društvena istraživanja*, 6, 663-676.

Milas, G. i Rihtar, S. (1998.), Struktura društvenih stavova u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, 7, 885-905.

Milas, G. i Rimac, I. (1994.), Model hrvatskoga političkog prostora, dimenzioniran stavovima glasača. *Revija za sociologiju*, 25, 9-22.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 347-362

MILAS, G., BURUŠIĆ, J.:
IDEOLOŠKI...

Milas, G. i Žakić Milas, D. (2003.), Ličnost i društveni stavovi: Povezanost temeljnih dimenzija. *Društvena istraživanja*, 12, 519-539.

Milas, G., Rimac, I. i Rihtar, S. (2004.), *Odrednice i razlozi glasačkog opredjeljenja*. Zagreb: Zbornik radova Annales Pilar.

Nie, N. H., Verba, S. i Petrocik, J. R. (1979.), *The changing American voter*. Cambridge: Harvard University Press.

Percheron, A. (1977.), Ideological proximity among French children: problems of definition and measurement. *European Journal of Political Research*, 5, 53-81.

Popkin, S. L. (1993.), Decision making in presidential primaries. U: S. Iyengar i W. J. McGuire, *Explorations in Political Psychology* (str. 361-379). Durham: Duke University Press.

Rimac, I. (1992.), Socijalni status i politička odluka – izbori 1992. *Društvena istraživanja*, 1, 265-274.

Rimac, I. (1998.), Strukturiranost ideoloških opredjeljenja građana. *Bogoslovska smotra*, 68, 655-662.

Schuman, H. i Presser, S. (1981.), *Questions and answers in attitude surveys: Experiments on question form, wording and contexts*. New York: Academic Press.

Turner, C. F. i Krauss, E. (1978.), Fallible indicators of the subjective state of the nation. *American Psychologist*, 33, 456-470.

Warwick, P. (1992.), Ideological diversity and government survival in Western European parliamentary democracies. *Comparative Political Studies*, 25, 332-361.

Wilson, G. D. (1973.), *The psychology of conservatism*. London: Academic Press.

Wilson, G. D. i Patterson, J. R. (1968.), A new measure of conservatism. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 7, 264-269.

Ideological and Sociodemographic Profiles of Voters of Croatian Political Parties: Towards Stable Political Grouping?

Goran MILAS, Josip BURUŠIĆ
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

The work analyses the profiling of the Croatian political scene equally on the descriptive and structural levels. From a probability sample of 1248 citizens, 531 possible voters of the strongest Croatian political parties were selected (HDZ, SDP, HSS, HNS and HSP), which were then by means of discriminative analysis compared with regard to the represented social attitudes (ideological profile) and sociodemographic characteristics. The results indicate that the connection between ideological and status determinants

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 347-362

MILAS, G., BURUŠIĆ, J.:
IDEOLOŠKI...

on the one hand and voting intentions on the other, even more than a decade after introducing the multi-party system in Croatia, is relatively modest, which speaks in support of the hypothesis on the unstable structure of the electorate, wherefore the decision of the individual resides to a greater extent in the specific, and less in global attitudes. Parties, according to their attitudes and social features characteristic of their own electorate, can only be roughly divided one from the other, mostly based on a unified ideological dimension, the continuum conservative – liberal, on one end of which are the voters of HDZ, HSS and HSP, while on the other stand the voters of SDP and HNS.

Das ideologische und soziodemografische Profil kroatischer Wähler: Anzeichen einer stabilen politischen Gruppierung?

Goran MILAS, Josip BURUŠIĆ
Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Der Artikel analysiert die Profilierung der kroatischen politischen Szene sowohl auf deskriptiver als auch struktureller Ebene. Aus einer probabilistisch ausgewählten Gruppe von 1248 Bürgern wurden 531 Personen ausgesondert, die als wahrscheinliche Wähler der stärksten politischen Parteien Kroatiens (HDZ, SDP, HSS, HNS und HSP) gelten konnten. Diese wurden sodann anhand einer diskriminativen Analyse hinsichtlich ihrer Einstellungen (ideologisches Profil) und ihrer soziodemografischen Merkmale verglichen. Die Ergebnisse zeigen, dass der Bezug zwischen ideologischen und soziodemografischen Anhaltspunkten einerseits und Wählerverhalten andererseits – mehr als ein Jahrzehnt nach Einführung des Mehrparteiensystems in Kroatien – relativ bescheiden ist. Dies spricht für die These, dass der kroatische Wahlkörper keine stabile Struktur aufweist, wobei die konkrete Stimmabgabe des Wählers in hohem Maße nicht auf einer globalen Einstellung, sondern auf spezifischen Ansichten beruht. Die kroatischen Parteien können hinsichtlich der Ansichten und soziodemografischen Merkmale ihrer Wähler nur grob voneinander unterschieden werden, und zwar hauptsächlich aufgrund der jeweils einheitlichen ideologischen Dimension, d.h. des Kontinuums Konservatismus-Liberalismus. An dessen einem Ende befinden sich die Wähler der HDZ, HSS und HSP, an deren anderem die Wähler der SDP und HNS.